

**แนวทางการพัฒนากระบวนการจัดการแบบมีส่วนร่วมของวิสาหกิจชุมชนท่องเที่ยว
เชิงเกษตรและวัฒนธรรมบ้านนาสะอูง
เพื่อเป้าหมายแห่งความยั่งยืนทางธุรกิจและชุมชน
Guidelines for developing participatory management process
of Na Sa-Ung agrotourism and cultural community enterprise
for business and community sustainability**

ปัญญวัฒน์ จุฑามาศ (Panyawat Chutamas) *

Received: April 19, 2026

Revised: June 23, 2026

Accepted: June 25, 2026

* Corresponding author, Email: panyawat.ch@northbkk.ac.th.com

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาสภาพและบริบทการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนท่องเที่ยวเชิงเกษตรและวัฒนธรรมบ้านนาสะอูง 2) ศึกษากระบวนการจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน และระดับมาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยว 3) ศึกษากระบวนการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนที่ส่งผลต่อระดับมาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยว และ 4) วิเคราะห์แนวทางการจัดการแบบมีส่วนร่วมที่เหมาะสม โดยใช้วิธีดำเนินการวิจัยแบบผสมผสาน โดยเก็บข้อมูลปฐมภูมิด้วยแบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างและแบบสอบถาม กลุ่มตัวอย่างเชิงคุณภาพประกอบด้วยผู้ให้ข้อมูลสำคัญ 18 ราย กลุ่มตัวอย่างเชิงปริมาณ คือประชาชนในพื้นที่และผู้มีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยว 150 คน สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ การวิเคราะห์เนื้อหา ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณ

ผลการวิจัยพบว่า 1) บริบทพื้นที่เป็นชุมชนขนาดเล็กของกลุ่มชาติพันธุ์ที่ตั้งอยู่บนพื้นที่สูงชัน วิสาหกิจชุมชนเริ่มจากสมาชิก 12 คน โดยดำเนินกิจกรรมให้บริการลานกางเต็นท์ การแปรรูปกาแฟอาราบิก้า และจำหน่ายสินค้าหัตถกรรม 2) ระดับการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนโดยรวมอยู่ในระดับมาก และระดับมาตรฐาน

คุณภาพแหล่งท่องเที่ยวโดยรวมอยู่ในระดับมาก 3) ปัจจัยการจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนทั้งหมดสามารถร่วมกันพยากรณ์มาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวได้ร้อยละ 93.9 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 โดยปัจจัยที่มีอิทธิพลเชิงบวกสูงสุด 3 อันดับแรก คือ การวิจัยและติดตามตรวจสอบ การมีส่วนร่วมอย่างเต็มที่ของท้องถิ่น และการตลาดที่จัดเตรียมข้อมูลอย่างพร้อมมูล 4) แนวทางการจัดการแบบมีส่วนร่วมที่เหมาะสมประกอบด้วย 3 แนวทาง ได้แก่ การยกระดับการมีส่วนร่วมของชุมชนสู่การเป็นผู้มีอำนาจตัดสินใจและเจ้าของร่วม การพัฒนาระบบฐานข้อมูลชุมชนเพื่อการวิจัย ติดตามผล และการตลาดเชิงรุก และการเสริมสร้างขีดความสามารถเพื่ออุดช่องว่างด้านการบริการและเศรษฐกิจท้องถิ่น

คำสำคัญ: กระบวนการจัดการแบบมีส่วนร่วม, วิสาหกิจชุมชน, บ้านนาสะอูง

Abstract

This research aimed to 1) study the context and operational situation of the Baan NaSa-ung Agro-Cultural Tourism Community Enterprise, 2) study the level of sustainable tourism management and the standard level of agro-cultural tourism quality, 3) study the effect of sustainable

* สาขาการจัดการ คณะบริหารธุรกิจ,
มหาวิทยาลัยนอร์ทกรุงเทพ
Department of Management, Faculty of Business
Administration, North Bangkok University

tourism management levels on the standard level of agro-cultural tourism quality, and 4) analyze appropriate participatory management guidelines for the enterprise. This study employed a mixed-methods approach using semi-structured interviews and questionnaires. The qualitative sample consisted of 18 key informants. The quantitative sample included 150 local people and tourism participants. Data were analyzed using content analysis, mean, standard deviation, and multiple regression analysis.

The results revealed that: 1) the area is a small highland ethnic community. The community enterprise was established with 12 members, focusing on providing a camping site, Arabica coffee processing, and selling handicrafts. 2) The overall level of sustainable tourism management was at a high level, and the overall standard level of tourism quality was also at a high level. 3) All sustainable tourism management factors jointly predicted the tourism quality standard at the .01 level of statistical significance (93.9%). The top three factors with the highest positive influence were research and monitoring, full local participation, and well-prepared marketing information. 4) The appropriate participatory management guidelines comprised three approaches: elevating community participation to decision-makers and co-owners, developing a community database for research, monitoring, and proactive marketing, building capacity to fill service and local economic gaps.

Keywords: Participatory management process, Community enterprise, Baan NaSa-ung

บทนำ

ประเทศไทยในปัจจุบันกำลังเผชิญกับความท้าทายด้านการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งความหลากหลายและเปราะบาง (BANI World) ที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ทั้งด้านเทคโนโลยี เศรษฐกิจ การค้า และสิ่งแวดล้อม ส่งผลให้การดำเนิน

นโยบายการพัฒนาของประเทศจำเป็นต้องมุ่งไปสู่การสร้างความสามารถในการปรับตัว (Adaptability) ความสมดุลและความยั่งยืน แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2566–2570) ได้กำหนดยุทธศาสตร์สำคัญในการ “พลิกโฉมประเทศไทย” โดยมีเป้าหมายเพื่อพัฒนาประเทศสู่เศรษฐกิจมูลค่าสูง ลดความเหลื่อมล้ำ และสร้างความสามารถในการแข่งขันอย่างยั่งยืน ทั้งยังเน้นการยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนในทุกมิติ (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2566)

แนวทางดังกล่าวยังสอดคล้องกับ เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable development goals: SDGs) ขององค์การสหประชาชาติ ที่ให้ความสำคัญกับ 17 หมายเหตุ ซึ่งการพัฒนาชุมชนหรือท้องถิ่นจำเป็นต้องมุ่งเน้นทั้งการสร้างรายได้และคุณภาพชีวิตที่มั่นคงและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ และวัฒนธรรมอย่างเหมาะสมควบคู่กันไป ซึ่งปรากฏอยู่ในหมายเหตุด้านการจัดความยากจน (SDG 1), การสร้างงานที่มีคุณค่าและการเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างต่อเนื่อง (SDG 8), การลดความไม่เสมอภาค (SDG 10), การพัฒนาเมืองที่รองรับการเปลี่ยนแปลง (SDG 11) และการรักษาและใช้ประโยชน์จากระบบนิเวศแบบอย่างยั่งยืน (SDG 15) (United Nations, 2015)

ชุมชนบนพื้นที่สูงของประเทศไทย โดยเฉพาะชุมชนของกลุ่มชาติพันธุ์และชนเผ่าต่าง ๆ ที่เข้ามาด้วยการอพยพ มีลักษณะทางภูมิศาสตร์ วิถีชีวิต และวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ เช่น การตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ภูเขา การทำการเกษตรแบบดั้งเดิม วิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่เป็นเอกลักษณ์ของชาติพันธุ์และชนเผ่า และการรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีที่เฉพาะตัว จุดแข็งเหล่านี้ถือเป็นทุนทางสังคมและทุนทางวัฒนธรรมที่สามารถพัฒนาต่อยอดเป็น “ทุนการท่องเที่ยว” ได้อย่างไรก็ดีชุมชนบนพื้นที่สูงและห่างไกลมักเผชิญกับข้อจำกัดด้านโครงสร้างพื้นฐาน การเข้าถึงโอกาสทางเศรษฐกิจ และความเหลื่อมล้ำเชิงสังคม (สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2565)

บ้านนาสะอั่ง หมู่ 17 ตำบลวังบาล อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์ เป็นหมู่บ้านบนพื้นที่สูงและห่างไกลที่มีคุณลักษณะดังกล่าวข้างต้นอย่างชัดเจน ซึ่งถือว่าเป็นชุมชนที่มีทุนทางสังคมและวัฒนธรรม

ที่เป็นเอกลักษณ์ โดยหมู่บ้านมีการทำเกษตรเชิงเดี่ยวอย่างง่าย โดยอาศัยการร่วมแรงร่วมใจของคนในหมู่บ้าน เช่น การปลูกข้าวไร่ ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ ข้าวเหนียวดำ กาแฟ และยังคงรักษานโยบายของภูมิปัญญาพื้นถิ่นเผ่าถิ่นในพื้นที่ รวมถึงมีภูมิทัศน์ธรรมชาติที่งดงามเหมาะแก่การท่องเที่ยวเชิงนิเวศและวัฒนธรรม ซึ่งหมู่บ้านยังคงอาศัยพลังงานไฟฟ้าจากโซลาร์เซลล์หรือระบบโซลาร์โฮม และใช้ประปาภูเขา โดยในปัจจุบันได้มีการตัดถนนผ่านพื้นที่หมู่บ้าน คือ “ถนนสันหลังมังกร” หรือ “ถนนลอยฟ้าภูทับเบิก-บ้านนาสะอูง” ส่งผลให้การคมนาคมผ่านหมู่บ้านสะดวกมากยิ่งขึ้น ทำให้หมู่บ้านนาสะอูงเริ่มมีการส่งเสริมการท่องเที่ยววิถีชุมชน เช่น โฮมสเตย์ กิจกรรมการเรียนรู้ทางการเกษตร และการแสดงศิลปวัฒนธรรม แต่ยังคงขาดการจัดการเชิงระบบที่มีประสิทธิภาพ ทำให้ผลลัพธ์ที่ได้ยังไม่สามารถสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจและการพัฒนาอย่างยั่งยืนได้ (อบต.วังบาล, 2567) โดยได้มีการจัดตั้งวิสาหกิจชุมชนท่องเที่ยวเชิงเกษตรและวัฒนธรรมบ้านนาสะอูง รหัสทะเบียน 6-67-04-07/1-0044 ในกลุ่มกิจกรรมการให้บริการท่องเที่ยว โดยมี นายถาวร ใจปิง และนายมี ใจแถม เป็นผู้มีอำนาจทำการแทน

แนวคิดการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community-Based Tourism: CBT) และการท่องเที่ยวเชิงเกษตรและวัฒนธรรม (Agro-Cultural Tourism) ชี้ชัดว่าความสำเร็จของการท่องเที่ยวในชุมชนอย่างยั่งยืนต้องอาศัยกระบวนการมีส่วนร่วมของชาวบ้าน ตั้งแต่การวางแผน การตัดสินใจ การปฏิบัติ และการแบ่งปันผลประโยชน์ เพื่อให้เกิดการกระจายรายได้อย่างเป็นธรรม สร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจและสังคมให้กับชุมชน รวมทั้งส่งเสริมให้ประชาชนเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของและความรับผิดชอบต่อทรัพยากรในท้องถิ่น (Kontogeorgopoulos, 2005; Scheyvens, 1999) หากขาดกระบวนการมีส่วนร่วมที่เข้มแข็ง อาจเกิดปัญหาการกระจุกตัวของผลประโยชน์อยู่ในกลุ่มบุคคลหรือผู้ประกอบการบางราย ทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจภายในชุมชน เกิดการเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมท้องถิ่น อีกทั้งยังทำให้กิจกรรมการท่องเที่ยวขาดความต่อเนื่องและไม่สามารถพัฒนาได้อย่างยั่งยืน (Chambers & Conway, 1992)

ดังนั้น การวิจัยครั้งนี้จึงมีความสำคัญในการพัฒนา “แนวทางการจัดการแบบมีส่วนร่วม” ของวิสาหกิจชุมชนท่องเที่ยวเชิงเกษตรและวัฒนธรรมบ้านนาสะอูง เพื่อสร้างความยั่งยืนทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม สอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาระดับชาติและระดับสากล อีกทั้งยังสามารถเป็นต้นแบบการพัฒนาชุมชนพื้นที่สูงอื่น ๆ ที่มีลักษณะใกล้เคียงกัน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพ และบริบทการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนท่องเที่ยวเชิงเกษตรและวัฒนธรรมบ้านนาสะอูง
2. เพื่อศึกษาระดับการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน และ ระดับมาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรและวัฒนธรรมบ้านนาสะอูง
3. เพื่อศึกษาระดับการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ที่ส่งผลต่อ ระดับ มาตรฐาน คุณ ภาพ แหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรและวัฒนธรรมบ้านนาสะอูง
4. เพื่อวิเคราะห์แนวทางการจัดการแบบมีส่วนร่วมที่เหมาะสมของวิสาหกิจชุมชนท่องเที่ยวเชิงเกษตรและวัฒนธรรมบ้านนาสะอูง

สมมติฐานในการวิจัย

การจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนมีผลต่อมาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวของการท่องเที่ยวเชิงเกษตรและวัฒนธรรมบ้านนาสะอูง

ขอบเขตของการวิจัย

ขอบเขตด้านพื้นที่

ศึกษาในพื้นที่บ้านนาสะอูง หมู่ 17 ตำบลวังบาล อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์ ซึ่งเป็นวิสาหกิจชุมชนท่องเที่ยวเชิงเกษตรและวัฒนธรรม

ขอบเขตด้านกลุ่มเป้าหมาย

ผู้มีอำนาจ และสมาชิกวิสาหกิจชุมชนบ้านนาสะอูง ผู้นำท้องถิ่นและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ประชาชนในพื้นที่ที่มีส่วนร่วมในกิจกรรมท่องเที่ยว

ขอบเขตด้านระยะเวลา

เก็บข้อมูลภาคสนามและดำเนินการวิจัยในช่วง พฤศจิกายน 2568 - กุมภาพันธ์ 2569

ขอบเขตด้านเนื้อหา

มุ่งเน้นการศึกษาแนวทางการจัดการแบบมีส่วนร่วมของวิสาหกิจชุมชน ผ่านการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน และ มาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวของการท่องเที่ยวเชิงเกษตรและวัฒนธรรมบ้านนาสะอั่ง

ตัวแปรที่ศึกษา

1. ตัวแปรอิสระ ได้แก่ ระดับการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนของการท่องเที่ยวเชิงเกษตรและวัฒนธรรมบ้านนาสะอั่ง ประกอบด้วย การอนุรักษ์และใช้ทรัพยากรอย่างพอดี การลดการบริโภคที่มากเกินไปและลดปริมาณของเสีย การรักษาและส่งเสริมความหลากหลายของธรรมชาติ สังคมและวัฒนธรรม การประสานการพัฒนาการท่องเที่ยวเข้ากับกรอบแผนการพัฒนาแห่งชาติ การท่องเที่ยวที่รองรับกิจกรรมทางเศรษฐกิจท้องถิ่น การมีส่วนร่วมอย่างเต็มที่ของท้องถิ่นที่เกี่ยวข้อง การปรึกษาหารือกันอย่างสม่ำเสมอ การฝึกอบรมบุคลากร การตลาดที่จัดเตรียมข้อมูลอย่างพร้อมมูล การวิจัยและติดตามตรวจสอบอย่างมีประสิทธิภาพ

2. ตัวแปรตาม ได้แก่ ระดับมาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวของการท่องเที่ยวเชิงเกษตรและวัฒนธรรมบ้านนาสะอั่ง ประกอบด้วย ความมีคุณค่าของแหล่งธรรมชาติ ความเสี่ยงต่อการถูกทำลาย การจัดการด้านการท่องเที่ยว ศักยภาพในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว และการจัดการด้านการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว

การทบทวนวรรณกรรม

แนวคิดการพัฒนาชุมชน (Community development theory) แนวคิดนี้ให้ความสำคัญกับ "การระเบิดจากข้างใน" (Bottom-up approach) การเสริมสร้างพลังอำนาจ (Empowerment): แนวคิดของ Chambers (1983) เน้นย้ำว่าการพัฒนาที่แท้จริงต้องมุ่งเน้นที่การสร้างขีดความสามารถ (Capacity building) เพื่อให้คนในชุมชนหลุดพ้นจากความอ่อนแอ และสามารถพึ่งพาตนเองได้ (Self-reliance) และเกิด

กระบวนการที่เป็นเจ้าของ คือการที่ชุมชนเป็น "ผู้ตัดสินใจหลัก" (Key decision maker) ในทุกวงจรของการพัฒนา ตั้งแต่การระบุปัญหาที่แท้จริง การประเมินฐานทุนชุมชน การวางแผน การลงมือปฏิบัติ ไปจนถึงการประเมินผลและรับผลประโยชน์

แนวคิดการท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community-based tourism: CBT) เป็นเครื่องมือในการพัฒนาชุมชนที่เน้นการบริหารจัดการการท่องเที่ยวที่คนในชุมชนมีบทบาทเป็น "เจ้าของ" และ "ผู้จัดการ" ของทรัพยากรและกิจกรรมท่องเที่ยว โดยมีทั้งมิติแห่งความยั่งยืน (Scheyvens, 1999) ได้เสนอกรอบแนวคิดที่ชี้ว่า CBT ที่ดีต้องสร้างพลังอำนาจให้ชุมชนใน 4 มิติ ได้แก่ มิติด้านเศรษฐกิจ (กระจายรายได้เป็นธรรม) มิติด้านจิตวิทยา (เกิดความภาคภูมิใจในท้องถิ่น) มิติด้านสังคม (สร้างความสามัคคี) และมิติด้านการเมือง (มีโครงสร้างการจัดการที่โปร่งใส) และมิติสิทธิความเป็นเจ้าของ (Ownership) (Kontogeorgopoulos, 2005) ที่ระบุว่า ความสำเร็จของ CBT ในประเทศกำลังพัฒนา (รวมถึงไทย) ขึ้นอยู่กับการที่ชาวบ้านไม่ได้เป็นเพียง "ผู้ถูกจัดแสดง" (Exhibited objects) แต่ต้องมีสถานะเป็น "เจ้าของและผู้จัดการ" ทรัพยากรอย่างเบ็ดเสร็จ

แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงเกษตรและวัฒนธรรม (Agro-cultural tourism) เป็นการสร้างมูลค่าเพิ่ม (Value creation) ด้วยการต่อยอดฐานทุนเดิมของชุมชน การท่องเที่ยวเชิงเกษตรและวัฒนธรรมเป็นการผสมผสานกิจกรรมท่องเที่ยวเข้ากับการเรียนรู้วิถีเกษตรและวัฒนธรรมท้องถิ่น เช่น การปลูกพืช การทำอาหารพื้นบ้าน การเรียนรู้ประเพณีและภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งช่วยสร้างมูลค่าเพิ่มและรายได้แก่ชุมชน Sharpley and Roberts (2004) อธิบายว่าภาคเกษตรกรรมไม่ได้มีหน้าที่เพียงการผลิตอาหารอีกต่อไป แต่สามารถมอบประสบการณ์ให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัส "ความแท้จริง" (Authenticity) ของวิถีชีวิตชนบท เป็นการลดความเสี่ยงทางเศรษฐกิจ (Diversification of income) โดยการผสมผสานกิจกรรมท่องเที่ยวเข้าไปในวิถีเกษตร ช่วยกระจายความเสี่ยงให้เกษตรกรไม่ต้องพึ่งพารายได้จากการขายผลผลิตเพียงทางเดียว อีกทั้งยังเป็นกลไกในการ

อนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาไม่ให้เลือนหายไปตามกาลเวลา

แนวคิดการมีส่วนร่วม (Participation theory) ซึ่ง Arnstein (1969) ได้อธิบายระดับการมีส่วนร่วมเป็น “บันไดการมีส่วนร่วม” (Ladder of citizen participation) ซึ่งชี้ว่าการมีส่วนร่วมที่แท้จริงต้องอยู่ในระดับการมีอำนาจตัดสินใจ บริหารจัดการทรัพยากร และเจรจาต่อรอง ถือเป็นการมีส่วนร่วมที่แท้จริง ไม่ใช่เพียงการรับฟังความคิดเห็น และไม่มีหลักประกันใดๆ ว่าผู้มีอำนาจจะนำความเห็นนั้นไปปฏิบัติจริง

หลักการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนมีองค์ประกอบสำคัญ 10 ประการ Eber (1992) ได้วางรากฐานหลักการบริหารจัดการการท่องเที่ยวที่คำนึงถึงขีดความสามารถในการรองรับของพื้นที่ (Carrying capacity) ประกอบด้วย การใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืน อนุรักษ์และใช้ทรัพยากรธรรมชาติ/วัฒนธรรมอย่างพอดี การลดการบริโภคที่เกินจำเป็นและการลดของเสียเพื่อหลีกเลี่ยงภาระค่าใช้จ่ายในการฟื้นฟูสิ่งแวดล้อม การรักษาความหลากหลายทั้งทางระบบนิเวศ สังคม และวัฒนธรรม การบูรณาการการท่องเที่ยวเข้ากับการวางแผน ให้สอดคล้องกับแผนพัฒนาท้องถิ่นหรือระดับชาติ การสนับสนุนเศรษฐกิจท้องถิ่น เพื่อให้มีเงินหมุนเวียนและกระจายสู่คนในพื้นที่ การมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นให้สิทธิชุมชนในการร่วมจัดการ การปรึกษาหารือกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย โดยรับฟังความเห็นจากทุกภาคส่วนอย่างรอบด้าน การฝึกอบรมบุคลากรพัฒนาทักษะและความรู้ด้านความยั่งยืนให้ผู้ให้บริการ การทำการตลาดอย่างรับผิดชอบไม่โฆษณาเกินจริง และเคารพต่อวิถีชีวิตดั้งเดิมและการศึกษาวิจัย ติดตามและประเมินผลกระทบอย่างต่อเนื่องเพื่อปรับปรุงการจัดการ

การประเมินมาตรฐานแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ ของกรมการท่องเที่ยว (พ.ศ. 2556) เกณฑ์การประเมินถูกแบ่งออกเป็น 3 องค์ประกอบหลัก เพื่อชี้วัดทั้งในแง่ของความสมบูรณ์ทางธรรมชาติ ศักยภาพในการให้บริการ และการจัดการอย่างยั่งยืน โดยมีรายละเอียดในแต่ละองค์ประกอบ คือความมีคุณค่าของแหล่งธรรมชาติ ความเสี่ยงต่อการถูกทำลาย ศักยภาพในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว และการจัดการสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจและสังคม

วิธีการดำเนินการวิจัย

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้ในการวิจัย แบ่งเป็น 2 กลุ่มคือ กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ ผู้มีอำนาจ และสมาชิกของวิสาหกิจชุมชนท่องเที่ยวเชิงเกษตรและวัฒนธรรมบ้านนาสะอึ่ง ผู้นำท้องถิ่นและ เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลวังบาล ปราชญ์ชุมชน และประชาชนในพื้นที่และกลุ่มผู้ให้ข้อมูลเชิงปริมาณ ได้แก่ ประชาชนในพื้นที่และผู้ที่มีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวในพื้นที่หมู่บ้าน

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ กลุ่มตัวอย่างผู้ให้ข้อมูลสำคัญ คือผู้ มีอำนาจและสมาชิกของวิสาหกิจชุมชนท่องเที่ยวเชิงเกษตรและวัฒนธรรมบ้านนาสะอึ่ง จำนวน 5 ราย ผู้นำท้องถิ่น จำนวน 4 ราย เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลวังบาล จำนวน 1 ราย ปราชญ์ชุมชน จำนวน 2 ราย และประชาชนในพื้นที่ จำนวน 6 ราย โดยได้ดำเนินการเก็บข้อมูลจนถึงจุดที่ไม่ปรากฏกรอบการตีความใหม่ที่มีนัยสำคัญเพิ่มเติมซึ่งเกิดขึ้นที่จำนวนผู้ให้ข้อมูล 18 ราย การยืดความอึดตัวเชิงทฤษฎีแทนการเป็นตัวแทนเชิงสถิติช่วยให้การวิเคราะห์มีความลึกและสอดคล้องกับมาตรฐานการวิจัยเชิงคุณภาพและกลุ่มตัวอย่างผู้ให้ข้อมูลเชิงปริมาณจากประชาชนในพื้นที่และผู้ที่มีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวในพื้นที่หมู่บ้าน ซึ่งไม่ทราบจำนวนประชากร แต่อ้างอิงจากจำนวนประชากรในพื้นที่ อยู่ในหลักไม่เกิน 300 คน ผู้วิจัยจึงได้กำหนดกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 150 คน และดำเนินการเก็บข้อมูลด้วยวิธีการเลือกตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive sampling)

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ผู้วิจัยใช้แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง จำนวน 1 ฉบับ ที่สร้างจากแนวคิด ทฤษฎี ในการทบทวนวรรณกรรม นำมาสร้างเป็นประเด็นคำถามหลักและคำถามเจาะลึกเพื่อการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) เพื่อเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพเกี่ยวกับสภาพ และบริบทการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนท่องเที่ยวเชิงเกษตรและวัฒนธรรมบ้านนาสะอึ่ง รวมทั้งความคิดเห็นที่มีต่อการจัดการการท่องเที่ยวเชิงเกษตรและวัฒนธรรมบ้านนาสะอึ่ง และผู้วิจัยใช้แบบสอบถาม (Questionnaire) จำนวน 1 ฉบับ

ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงปริมาณ โดยแบบสอบถามแบ่งออกเป็น 4 ส่วน ได้แก่ ส่วนที่ 1 ข้อมูลเกี่ยวกับลักษณะประชากรศาสตร์ของกลุ่มตัวอย่างผู้ให้ข้อมูลเชิงปริมาณ ซึ่งเป็นแบบสอบถามแบบเลือกตอบ (Checklist) ส่วนที่ 2 ระดับการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนของการท่องเที่ยวเชิงเกษตรและวัฒนธรรมบ้านนาสะอึ่ง เป็นแบบสอบถามแบบมาตราส่วน (Rating scale) และส่วนที่ 3 ระดับมาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวของการท่องเที่ยวเชิงเกษตรและวัฒนธรรมบ้านนาสะอึ่ง เป็นแบบสอบถามแบบมาตราส่วน (Rating scale) และส่วนที่ 4 คือแนวทางการจัดการแบบมีส่วนร่วมที่เหมาะสมของวิสาหกิจชุมชนท่องเที่ยวเชิงเกษตรและวัฒนธรรมบ้านนาสะอึ่ง และนำแบบสอบถามไปหาคุณภาพของเครื่องมือ โดยตรวจสอบความถูกต้อง แล้วจึงนำไปทดลองใช้กับประชากรที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 30 ชุด หาค่าความเชื่อมั่นโดยใช้วิธีการของครอนบาค (Cronbach, 1951) ได้ค่าความเชื่อมั่น เท่ากับ 0.892 ซึ่งอยู่ในระดับ จึงนำไปใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลจริงต่อไป

การเก็บรวบรวมข้อมูล

1. ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary data) ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิตัวเอง โดยการลงพื้นที่สัมภาษณ์เชิงลึกด้วยแบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง และเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถาม โดยให้กลุ่มตัวอย่างตอบแบบสอบถามผ่านแพลตฟอร์มออนไลน์ Google form เมื่อได้รับข้อมูลครบถ้วนแล้ว ผู้วิจัยได้ตรวจสอบความถูกต้องและความสมบูรณ์ของข้อมูล จากนั้นจึงนำข้อมูลผ่านการตรวจสอบบันทึกลงในโปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติ เพื่อใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่กำหนดไว้

2. ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary data) ผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลทุติยภูมิจากแหล่งวิชาการ และฐานข้อมูลที่เผยแพร่สาธารณะ เพื่อนำแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน และมาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยว และนำมาศึกษาและวิเคราะห์ผลตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยในครั้งนี้

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถาม และนำมาวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

1. นำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์มากำหนดเป็นประเด็นจากการสัมภาษณ์ การทำการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) และนำเสนอข้อมูลในรูปแบบการพรรณนาตามวัตถุประสงค์ที่ 1

2. วิเคราะห์ข้อมูล ระดับความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสอบถามในส่วนที่ 2 และส่วนที่ 3 โดยใช้หลักเกณฑ์ในการให้คะแนน และแปลความหมายของผู้ตอบแบบสอบถามที่เป็นข้อมูลแบบ Rating scale แบ่งออกเป็น 5 ระดับ ใช้การแปลความหมายค่าเฉลี่ยของคะแนน โดยใช้เกณฑ์ของเบสท์ (Best, 1981) จะกำหนดระดับค่าเฉลี่ยอยู่ระหว่าง 1 ถึง 5 คะแนน ทำการแบ่งเป็น 5 ระดับ ดังนี้ ระดับค่าเฉลี่ย 1.00-1.49 หมายถึง ระดับความคิดเห็นน้อยที่สุด ระดับค่าเฉลี่ย 1.50-2.49 หมายถึง ระดับความคิดเห็นน้อย ระดับค่าเฉลี่ย 2.50-3.49 หมายถึง ระดับความคิดเห็นปานกลาง ระดับค่าเฉลี่ย 3.50-4.49 หมายถึง ระดับความคิดเห็นมาก ระดับค่าเฉลี่ย 4.50-5.00 หมายถึง ระดับความคิดเห็นมากที่สุด

3. ทดสอบสมมติฐาน โดยวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัย โดยใช้สถิติถดถอยพหุคูณ (Multiple regression analysis) โดยใช้วิธีวิเคราะห์การถดถอยเชิงเส้น Linear regression โดยวิเคราะห์ตัวแปรทั้งหมดในครั้งเดียวด้วยวิธี Enter method

4. การสังเคราะห์ แนวทางการพัฒนากระบวนการจัดการแบบมีส่วนร่วมของวิสาหกิจชุมชนท่องเที่ยวเชิงเกษตรและวัฒนธรรมบ้านนาสะอึ่ง เพื่อเป้าหมายแห่งความยั่งยืนทางธุรกิจและชุมชนกระทำโดยสังเคราะห์ข้อมูลและผลที่ได้จากการวิเคราะห์ในวัตถุประสงค์ที่ 1 - 3 มา โดยทำการสังเคราะห์แนวทางโดยใช้แนวคิดการจัดการแบบมีส่วนร่วม โดยนำมาวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content analysis) และเขียนรายงานการวิเคราะห์ข้อมูลในเชิงพรรณนา

สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

1. สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive statistics) ได้แก่ ค่าเฉลี่ย (Mean) ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard deviation) อธิบายระดับ การจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนของการท่องเที่ยวเชิงเกษตรและ

วัฒนธรรมบ้านนาสะอั่ง และระดับมาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวของการท่องเที่ยวเชิงเกษตรและวัฒนธรรมบ้านนาสะอั่ง

2. สถิติเชิงอนุมาน (Inferential statistics) ได้แก่ การวิเคราะห์สถิติถดถอยพหุคูณ (Multiple regression analysis) ใช้วิธี Linear regression โดยวิเคราะห์ตัวแปรทั้งหมดในครั้งเดียวด้วยวิธี Enter method โดยใช้ค่า Adjusted R², ค่า t, ค่า F

ผลการวิจัย

1. สภาพทั่วไปของหมู่บ้านนาสะอั่ง

บ้านนาสะอั่ง (หมู่ที่ 17 ตำบลวังบาล อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์) เป็นชุมชนขนาดเล็กที่ตั้งอยู่บนพื้นที่สูงชันกลางหุบเขา ห่างจากภูทับเบิกประมาณ 12 กิโลเมตร มีประชากร 82 หลังคาเรือน ลักษณะภูมิประเทศที่โดดเด่นคือ ตั้งอยู่ในพื้นที่ถนน "สันหลังมังกร" พาดผ่านในปี 2567 ซึ่งเป็นจุดชมวิว 360 องศา ทำให้การเดินทางสะดวกขึ้น ชุมชนอยู่ในพื้นที่ห่างไกล ขาดแคลนสาธารณูปโภคพื้นฐาน ใช้ไฟฟ้าจากระบบโซลาร์โฮม และไม่มีสัญญาณโทรศัพท์มือถือในพื้นที่หมู่บ้าน ชาวบ้านประกอบอาชีพทำไร่หมุนเวียน ข้าวเหนียวดำ ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ ปัจจุบันได้รับการส่งเสริมให้เปลี่ยนมาปลูกพืชเศรษฐกิจมูลค่าสูงและไม่ยืนต้น เช่น กาแฟอาราบิก้า อะโวคาโด แมคคาเดเมีย ลูกพลับ และเกาลัด เพื่อลดการพังทลายของหน้าดินและสร้างรายได้ที่ยั่งยืน โดยนำผลผลิตโดยเฉพาะ "กาแฟ" มาแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ชีกเนเจอร์ของชุมชน ประชากรส่วนใหญ่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่อพยพย้ายถิ่นฐานมาจากจังหวัดน่านเมื่อราว 40 ปีก่อน วิถีชีวิตมีความเรียบง่ายและผูกพันกับธรรมชาติสูง ผู้คนพึ่งพาอาศัยกันในระบบเครือญาติ เด็กๆ ในชุมชนไม่มีพฤติกรรมติดสื่อสังคมออนไลน์เนื่องจากข้อจำกัดด้านสัญญาณโทรศัพท์ กิจกรรมยามว่างคือการช่วยเหลืองานครอบครัวและงานเกษตรกรรม ชุมชนยังคงรักษาอัตลักษณ์และวัฒนธรรมการแต่งกาย การจักสานไม้ไผ่ และประเพณีดั้งเดิมไว้อย่างเหนียวแน่น ปัจจุบันชาวบ้านเริ่มมีรายได้เสริมจากการท่องเที่ยว การประกอบการลานกางเต็นท์ และการขายผลิตภัณฑ์แปรรูป อย่างไรก็ตาม

ก็ติดข้อจำกัดของพื้นที่คือเสี่ยงต่อการขาดแคลนน้ำในหน้าแล้งและดินถล่มในหน้าฝน

บริบทการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนท่องเที่ยวเชิงเกษตรและวัฒนธรรมบ้านนาสะอั่ง

วิสาหกิจชุมชนท่องเที่ยวเชิงเกษตรและวัฒนธรรมบ้านนาสะอั่ง จัดทำเป็นวิสาหกิจกับกรมส่งเสริมการเกษตร (สำนักงานเกษตรอำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์) รหัสทะเบียน : 6-67-04-07/1-0044 ในกลุ่มกิจการการให้บริการ ประเภทกิจการท่องเที่ยว โดยมีวัตถุประสงค์หลักเพื่อบริหารจัดการทรัพยากรในท้องถิ่น ทั้งด้านการเกษตรและวัฒนธรรม นำมาพัฒนาเป็นสินค้าและบริการทางการท่องเที่ยว เพื่อสร้างรายได้เสริมให้กับคนในชุมชนนอกเหนือจากการทำเกษตรเชิงเดี่ยว การจัดตั้งวิสาหกิจชุมชนครั้งนี้เกิดขึ้นจากการประชุมหมู่บ้าน และเกิดการรวมกลุ่มของชาวบ้านจำนวน 12 คน นำโดยนายถาวร ใจปิง ประธานวิสาหกิจชุมชน และนายมี ใจแถม รองประธาน ได้รับการสนับสนุนจากกรมวิชาการเกษตร สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดเพชรบูรณ์ สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัด องค์การบริหารส่วนตำบลวังบาล ศูนย์พัฒนาและส่งเสริมชาวเขาจังหวัดเพชรบูรณ์ และการให้บริการวิชาการจากมหาวิทยาลัยนอร์ทกรุงเทพ โดยมีเป้าหมายเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตผ่านการท่องเที่ยว ดำเนินกิจกรรมหลัก ได้แก่ การให้บริการลานกางเต็นท์บริเวณสันหลังมังกร บ้านนาสะอั่ง ที่เน้นความสงบและใกล้ชิดธรรมชาติ การแปรรูปและจำหน่ายเมล็ดกาแฟคั่วบด (Arabica) ภายใต้แบรนด์ของชุมชน และการจำหน่ายสินค้าหัตถกรรม งานจักสานไม้ไผ่ และผ้าพื้นเมือง และพัฒนาศักยภาพหมู่บ้านจาก "ทางผ่าน" ให้กลายเป็น "จุดหมายปลายทาง"

การเริ่มต้นวิสาหกิจชุมชนท่องเที่ยวเชิงเกษตรและวัฒนธรรมบ้านนาสะอั่ง ด้วยเงินคนละ 100 บาท จากสมาชิกที่จำนวน 12 คน โดยในระยะเวลาที่ผ่านมา มีการประชุมคณะกรรมการวิสาหกิจรวมกัน 5 ครั้ง โดยมีการระบุนุ้คผล หรือสถานประกอบการประกอบการที่จะเข้าเป็นสมาชิกวิสาหกิจ จะต้องมียุทธศาสตร์อยู่ในพื้นที่มากกว่า 2 ปี โดยในระยะแรกวิสาหกิจจัดหารายได้จากผู้ประกอบการลานกางเต็นท์เป็นรายหัวของนักท่องเที่ยวที่เข้าใช้บริการ หัวละ

5 บาท โดยผ่านการบันทึกการเข้าพักของนักท่องเที่ยว ส่วนผู้ประกอบการร้านค้า ร้านอาหารและเครื่องดื่ม และผลิตภัณฑ์สินค้าเกษตร สินค้าแปรรูป และสินค้าหัตถกรรม จะดำเนินการจำหน่าย ภายใต้การใช้ตราผลิตภัณฑ์ของวิสาหกิจชุมชนท่องเที่ยวเชิงเกษตรและวัฒนธรรมบ้านนาสะอู้ง และหักรายได้ร้อยละ 5 จากยอดขาย เข้าสมทบเป็นรายได้ของรัฐวิสาหกิจ โดยจำนวนเงินดังกล่าวข้างต้นผู้ประกอบการจะนำส่งเข้าบัญชีวิสาหกิจเป็นรายเดือน ซึ่งจนถึงสิ้นปี พ.ศ. 2568 วิสาหกิจชุมชนท่องเที่ยวเชิงเกษตรและวัฒนธรรมบ้านนาสะอู้ง มีรายได้ทั้งสิ้นประมาณ 20,000 บาท

2. ระดับการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนของการท่องเที่ยวเชิงเกษตรและวัฒนธรรมบ้านนาสะอู้ง

จากการสอบถามกลุ่มตัวอย่างในประเด็นระดับการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน จำนวน 10 ประเด็น ดังตาราง 1 ผลการวิจัยพบว่า ระดับการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน โดยรวมอยู่ในระดับมาก ซึ่งเมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า การประสานการท่องเที่ยวเข้ากับรอบแผนพัฒนา มีค่าเฉลี่ยสูงสุดอยู่ในระดับมากที่สุดเป็นอันดับแรก รองลงมา ได้แก่ การรักษาและส่งเสริมความหลากหลายและการมีส่วนร่วมอย่างเต็มที่ของท้องถิ่นตามลำดับ โดยมีการฝึกอบรมบุคลากรในการให้บริการนั้น มีค่าเฉลี่ยที่ต่ำที่สุดในกลุ่ม

ตาราง 1 ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของระดับการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนของการท่องเที่ยวเชิงเกษตรและวัฒนธรรมบ้านนาสะอู้ง

ระดับการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน	$\bar{X}$	S.D.	ระดับความคิดเห็น	อันดับ
1. การอนุรักษ์และใช้ทรัพยากรอย่างพอดี	4.39	0.591	มาก	6
2. การลดการบริโภคที่เกินจำเป็นและลดของเสีย	4.07	0.850	มาก	9
3. การรักษาและส่งเสริมความหลากหลาย	4.57	0.522	มากที่สุด	2
4. การประสานการท่องเที่ยวเข้ากับรอบแผนพัฒนา	4.58	0.487	มากที่สุด	1
5. การรองรับกิจกรรมทางเศรษฐกิจท้องถิ่น	4.45	0.539	มาก	5
6. การมีส่วนร่วมอย่างเต็มที่ของท้องถิ่น	4.54	0.620	มากที่สุด	3
7. การปรึกษาหารือกันอย่างสม่ำเสมอ	4.46	0.631	มาก	4
8. การฝึกอบรมบุคลากร	3.99	0.970	มาก	10
9. การตลาดที่จัดเตรียมข้อมูลอย่างพร้อมมูล	4.24	0.728	มาก	8
10. การวิจัยและติดตามตรวจสอบ	4.28	0.786	มาก	7
รวม	4.36	0.601	มาก	

3. ระดับมาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรและวัฒนธรรมบ้านนาสะอู้ง

จากการสอบถามกลุ่มตัวอย่างในประเด็นระดับมาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยว จำนวน 5 ประเด็น ดังตาราง 2 ผลการวิจัยพบว่า ระดับมาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรและวัฒนธรรม โดยรวมอยู่ในระดับมาก ซึ่งเมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ความมีคุณค่าของแหล่งธรรมชาติ มีค่าเฉลี่ยสูงสุดอยู่ในระดับมากที่สุด รองลงมา ได้แก่ การจัดการด้านการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว การจัดการด้านการท่องเที่ยว ศักยภาพในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวและความเสี่ยงต่อการถูกทำลาย

ตาราง 2 ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของระดับมาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรและวัฒนธรรม บ้านนาสะอูง

ระดับมาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยว	$\bar{X}$	S.D.	ระดับความคิดเห็น	อันดับ
1. ความมีคุณค่าของแหล่งธรรมชาติ	4.77	0.380	มากที่สุด	1
2. ความเสี่ยงต่อการถูกทำลาย	3.95	0.841	มาก	5
3. การจัดการด้านการท่องเที่ยว	4.20	0.731	มาก	3
4. ศักยภาพในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว	4.19	0.760	มาก	4
5. การจัดการด้านการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว	4.22	0.787	มาก	2
รวม	4.23	0.606	มาก	

จากการทดสอบหาอิทธิพลของปัจจัยการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนทั้ง 10 ด้าน ที่มีต่อระดับมาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยว ดังตาราง 3 พบว่าตัวแปรอิสระทั้งหมดสามารถร่วมกันพยากรณ์มาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวได้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 โดยมีค่าสัมประสิทธิ์การตัดสินใจ (Adjusted R²) เท่ากับ .939 ซึ่งหมายความว่าชุดตัวแปรพยากรณ์เหล่านี้สามารถอธิบายความผันแปรของมาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวได้ถึงร้อยละ 93.9 เมื่อพิจารณาเป็นรายปัจจัย พบว่ามีตัวแปรที่มีอิทธิพลเชิงบวกอย่างมีนัยสำคัญต่อมาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวจำนวน 7 ด้าน โดยด้านที่มีอิทธิพลสูงที่สุดคือ การวิจัยและติดตามตรวจสอบ ($\bar{X}$ = .633) รองลงมาคือ การมีส่วนร่วมอย่างเต็มที่ของท้องถิ่น ($\bar{X}$ = .372) และการตลาดที่จัดเตรียมข้อมูลอย่างพร้อมมูล ($\bar{X}$ = .275) ตามลำดับ นอกจากนี้ ปัจจัยด้านการรองรับกิจกรรมทางเศรษฐกิจท้องถิ่น, การอนุรักษ์และใช้ทรัพยากรอย่างพอดี, การประสานการท่องเที่ยวเข้ากับกรอบแผนพัฒนา และการฝึกอบรมบุคลากร ต่างส่งผลในทิศทางบวกเช่นกัน ในขณะที่ปัจจัยด้านการลดการบริโภคที่เกินจำเป็น, การรักษาและส่งเสริมความหลากหลาย และการรักษาหรือก้นอย่างสม่ำเสมอ ไม่ส่งผลต่อมาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวอย่างมีนัยสำคัญ

ตาราง 3 ผลการวิเคราะห์ระดับการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนมีผลต่อระดับมาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรและวัฒนธรรมบ้านนาสะอูง

ระดับการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน	ระดับมาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยว			
	B	Beta	t	p-value
(Constant)	.188		5.553	.000
1. การอนุรักษ์และใช้ทรัพยากรอย่างพอดี	.069	.189	2.821**	.005
2. การลดการบริโภคที่เกินจำเป็นและลดของเสีย	.041	.026	.447	.656
3. การรักษาและส่งเสริมความหลากหลาย	.074	.002	.025	.980
4. การประสานการท่องเที่ยวเข้ากับกรอบแผนพัฒนา	.081	.170	2.618**	.010
5. การรองรับกิจกรรมทางเศรษฐกิจท้องถิ่น	.047	.246	5.924**	.000
6. การมีส่วนร่วมอย่างเต็มที่ของท้องถิ่น	.068	.372	5.371**	.000
7. การรักษาหรือก้นอย่างสม่ำเสมอ	.062	.085	1.325	.187
8. การฝึกอบรมบุคลากร	.046	.161	2.170*	.032

ตาราง 3 (ต่อ)

ระดับการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน		ระดับมาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยว			
		B	Beta	t	p-value
9. การตลาดที่จัดเตรียมข้อมูลอย่างพร้อมมูล		.052	.275	4.385**	.000
10. การวิจัยและติดตามตรวจสอบ		.070	.633	7.022**	.000
r	R ²	Adjusted R ²	S.E(est.)	F	p-value
.971	.943	.939	.14937	231.716**	.000

**มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

4. แนวทางการจัดการแบบมีส่วนร่วมที่เหมาะสมของวิสาหกิจชุมชนท่องเที่ยวเชิงเกษตรและวัฒนธรรมบ้านนาสะอูง

แนวทางที่ 1: การยกระดับการมีส่วนร่วมของชุมชนสู่การเป็นผู้มีอำนาจตัดสินใจและเจ้าของร่วม

จากการวิจัยพบว่า การมีส่วนร่วมอย่างเต็มที่ของท้องถิ่น" เป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อมาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวสูงเป็นอันดับที่ 2 อย่างไรก็ตามบริบทของกลุ่มยังเริ่มต้นจากสมาชิกเพียง 12 คนจากทั้งหมด 82 หลังคาเรือน ดังนั้น จึงต้องนำแนวคิด "บันไดการมีส่วนร่วม" (Ladder of citizen participation) ของ Arnstein เข้ามาใช้ โดยยกระดับจากการให้ชาวบ้านเป็นเพียงผู้รับฟังหรือผู้ปฏิบัติตาม สู่การมีส่วนร่วมในระดับสูงสุดคือ การมีอำนาจตัดสินใจและบริหารจัดการทรัพยากร ชุมชนต้องเปลี่ยนบทบาทจากผู้ถูกจัดแสดงในมิติด้านวัฒนธรรม มาเป็นผู้จัดการผลประโยชน์และจัดสรรรายได้ (เช่น การหักรายได้ร้อยละ 5 เข้าวิสาหกิจ) อย่างเป็นระบบ โปร่งใส และครอบคลุมคนทั้งหมู่บ้าน โดยมีองค์การบริหารส่วนตำบลวังบาลให้การสนับสนุนงบประมาณและเป็นพี่เลี้ยงในการจัดกระบวนการ และ ศูนย์พัฒนาและส่งเสริมชาวเขาจังหวัดเพชรบูรณ์ให้ความช่วยเหลือด้านการจัดกระบวนการกลุ่มให้สอดคล้องกับวิถีชาติพันธุ์

แนวทางที่ 2 การพัฒนาระบบฐานข้อมูลชุมชนเพื่อการวิจัย ติดตามผล และการตลาดเชิงรุก (Data-driven management & marketing)

ผลการวิเคราะห์ทางสถิติยืนยันชัดเจนว่าการวิจัยและติดตามตรวจสอบ เป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวสูงที่สุดเป็นอันดับ 1 และ การตลาดที่จัดเตรียมข้อมูลอย่างพร้อมมูลส่งผลสูงเป็นอันดับ 3 โดยแนวทางนี้เสนอให้ชุมชนสร้างกลไกการมีส่วนร่วมในการจัดเก็บข้อมูล (Citizen science) เช่น การติดตามขีดความสามารถในการรองรับ (Carrying capacity) ของลานกางเต็นท์บริเวณสันหลังมังกร การเฝ้าระวังความเสี่ยงเรื่องดินถล่มและน้ำแล้ง รวมถึงการนำข้อมูลที่ถูกต้องมาทำการตลาดอย่างรับผิดชอบ (Responsible marketing) นำเสนออัตลักษณ์ที่แท้จริงของ "กาแฟอาราบิก้านาสะอูง" และวิถีชีวิตดั้งเดิมโดยไม่โฆษณาเกินจริง ตามหลักการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนของ Eber โดยสำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดเพชรบูรณ์เข้ามาช่วยสนับสนุนช่องทางการตลาดและประชาสัมพันธ์ข้อมูลที่ถูกต้องของแหล่งท่องเที่ยว และสถาบันการศึกษามีส่วนช่วยในการออกแบบระบบจัดเก็บข้อมูล และประเมินผลกระทบ

แนวทางที่ 3 การเสริมสร้างขีดความสามารถ (Capacity building) เพื่ออุดช่องว่างด้านการบริการและเศรษฐกิจท้องถิ่น

ผลการวิจัยเชิงปริมาณชี้ให้เห็นช่องว่างสำคัญคือ แม้การจัดการด้านอื่นๆ จะอยู่ในระดับมากถึงมากที่สุด แต่การฝึกอบรมบุคลากร กลับมีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุด แนวทางนี้มุ่งเน้นการแก้ปัญหาผ่านแนวคิดของ

Chambers ที่เน้นการสร้างขีดความสามารถ (Capacity Building) เพื่อให้ชุมชนพึ่งพาตนเองได้ (Self-reliance) โดยเปิดโอกาสให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการออกแบบหลักสูตรที่ตนเองต้องการเรียนรู้ เช่น ทักษะการจัดการโฮมสเตย์ ทักษะภาษาเพื่อการสื่อสาร หรือเทคโนโลยีการแปรรูปผลผลิตทางการเกษตร (กาแฟ อะโวคาโด แมคคาเดเมีย) เพื่อเพิ่มมูลค่าสินค้า ซึ่งปัจจัยการรองรับกิจกรรมทางเศรษฐกิจท้องถิ่นนี้ ส่งผลเชิงบวกต่อคุณภาพการท่องเที่ยวอย่างมีนัยสำคัญเช่นกัน โดยกรมส่งเสริมการเกษตร เข้ามาให้ความรู้ด้านการปลูกพืชเศรษฐกิจมูลค่าสูงและการแปรรูปผลผลิตให้ได้มาตรฐาน และสำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดช่วยเหลือนด้านการพัฒนาทักษะอาชีพให้ครอบคลุมถึงกลุ่มสตรี ผู้สูงอายุ และเยาวชนในพื้นที่ เพื่อลดความเหลื่อมล้ำ

อภิปรายผล

อิทธิพลของการติดตามตรวจสอบและการตลาดต่อคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรและวัฒนธรรมบ้านนาสะอั่ง พบว่า การจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนสามารถพยากรณ์มาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวได้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ โดยมีปัจจัยด้านการวิจัยและติดตามตรวจสอบเป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อมาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวสูงที่สุดเป็นอันดับ 1 สอดคล้องกับหลักการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน 10 ประการ ของ Eber ที่เน้นย้ำความสำคัญของการติดตามและประเมินผลกระทบอย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ ปัจจัยด้านการตลาดที่จัดเตรียมข้อมูลอย่างพร้อมมูล ยังส่งผลเชิงบวกสูงเป็นอันดับที่ 3 ซึ่งข้อค้นพบนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของ ศิริวิชญ์ สุประดิษฐ์ (2565) ที่ศึกษารูปแบบการดำเนินงานโดยใช้ทุนชุมชนเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ซึ่งชี้ให้เห็นว่า กระบวนการติดตามตรวจสอบมาตรฐานแหล่งท่องเที่ยวร่วมกับการนำข้อมูลชุมชนมาทำการตลาดเพื่อสังคมอย่างรับผิดชอบ (Social enterprise marketing) โดยไม่โฆษณาเกินจริงเป็นกลไกสำคัญที่ช่วยลดผลกระทบเชิงลบสร้างความพึงพอใจให้นักท่องเที่ยว และรักษาสมดุลของคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวให้คงอยู่ได้อย่างยั่งยืน

ความสำคัญของการมีส่วนร่วมอย่างเต็มที่ของชุมชนท้องถิ่น เป็นตัวแปรที่ส่งผลต่อมาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวสูงเป็นอันดับที่ 2 ซึ่งสามารถอภิปรายได้ว่า การสร้างความยั่งยืนทางการท่องเที่ยวจำเป็นต้องหลีกเลี่ยงการรวมศูนย์อำนาจ สอดคล้องกับแนวคิด "บันไดการมีส่วนร่วม" ของ Arnstein (1969) นอกจากนี้ ประเด็นดังกล่าวยังได้รับการสนับสนุนอย่างชัดเจนจากงานวิจัยเชิงปฏิบัติการของ ปรียนันท์ สิทธิจินดารัตน์ (2556) เรื่องโครงการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงเกษตรโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน ซึ่งพบผลลัพธ์เชิงประจักษ์ว่า เมื่อชุมชนได้รับโอกาสมีส่วนร่วมตั้งแต่ระดับการเป็นผู้วิจัยและเก็บข้อมูลทรัพยากรด้วยตนเอง ไปจนถึงการมีอำนาจตัดสินใจวางระบบบริหารจัดการ จะส่งผลให้ชาวบ้านเกิดความตื่นตัว เกิดความภาคภูมิใจในอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ และนำไปสู่การสร้างเครือข่ายการบริหารวิสาหกิจชุมชนที่เข้มแข็ง ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าสถานะการเป็นเจ้าของ (Ownership) ของชุมชนคือหัวใจหลักของคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวที่แท้จริง

แม้ว่าระดับการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในภาพรวมจะอยู่ในระดับมาก แต่เมื่อพิจารณารายด้านพบว่า "การฝึกอบรมบุคลากร" กลับมีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุดในทุกมิติ ประเด็นนี้อธิบายได้ผ่านแนวคิดการพัฒนาชุมชนของ Chambers (1983) ที่เน้นย้ำเรื่องการเสริมสร้างพลังอำนาจ (Empowerment) ข้อค้นพบนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของ เพ็ญศรี นิธินัง (2565) และ วสุธิดา พูนกลัด และคณะ (2566) ที่ทำการศึกษาเกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน ซึ่งพบผลการศึกษที่ตรงกันว่า แม้ชุมชนจะมีฐานทรัพยากรและทุนทางวัฒนธรรมที่โดดเด่นเพียงใด แต่ข้อจำกัดสำคัญที่ฉุดรั้งการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนคือ ขาดบุคลากรที่มีทักษะในการบริหารจัดการและการบริการ ดังนั้น การจัดฝึกอบรมเพื่อพัฒนาศักยภาพบุคลากรท้องถิ่น (Capacity building) จึงเป็นกุญแจสำคัญที่สุดที่จะช่วยเติมเต็มช่องว่าง เพื่อให้ชุมชนสามารถส่งมอบประสบการณ์การท่องเที่ยวที่มีคุณภาพและก้าวไปสู่การพึ่งพาตนเองได้อย่างแท้จริง

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอในการนำผลวิจัยไปใช้ประโยชน์

1.1 ควรมีการปรับเปลี่ยนโครงสร้างการบริหารจัดการวิสาหกิจชุมชน โดยขยายขอบเขตจากสมาชิก ให้ครอบคลุมประชากรส่วนใหญ่ในหมู่บ้าน เพื่อยกระดับบทบาทของชาวบ้านสู่การเป็น ผู้มีอำนาจตัดสินใจในการจัดสรรผลประโยชน์และรายได้ร่วมกันอย่างโปร่งใส โดยควรประสานให้องค์การบริหารส่วนตำบลวังบาลและศูนย์พัฒนาและส่งเสริมชาวเขา เข้ามาเป็นพี่เลี้ยงในการจัดกระบวนการกลุ่มให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์

1.2 ชุมชนควรสร้างกลไกการเก็บรวบรวมข้อมูลอย่างเป็นระบบ (Citizen science) เช่น การประเมินขีดความสามารถในการรองรับนักท่องเที่ยวของลานกางเต็นท์ การเฝ้าระวังภัยพิบัติ (น้ำแล้ง ดินถล่ม) และนำข้อมูลเหล่านี้มาใช้สนับสนุน "การตลาดอย่างรับผิดชอบ" โดยสื่อสารอัตลักษณ์ผลิตภัณฑ์อย่างกาแฟอาราบิก้าตามความ เป็นจริง โดยมีสำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬา จังหวัดเป็นผู้สนับสนุนช่องทางการประชาสัมพันธ์

1.3 ชุมชนควรมีส่วนร่วมในการออกแบบหลักสูตรการฝึกอบรมที่สอดคล้องกับความต้องการจริง เช่น ทักษะการจัดการโฮมสเตย์ การพัฒนา ภาษา หรือเทคโนโลยีแปรรูปผลผลิตเกษตรมูลค่าสูง โดยประสานความร่วมมือกับหน่วยงานรัฐ เช่น กรมส่งเสริมการเกษตร หรือสำนักงานพัฒนาสังคม และความมั่นคงของมนุษย์จังหวัด เพื่อกระจายโอกาสในการพัฒนาทักษะอาชีพไปยังกลุ่มสตรี ผู้สูงอายุ และเยาวชน

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบรูปแบบการจัดการวิสาหกิจชุมชนท่องเที่ยวเชิงเกษตร และวัฒนธรรมของชุมชนบนพื้นที่สูงอื่น ๆ ที่มีบริบททางภูมิศาสตร์และกลุ่มชาติพันธุ์ที่แตกต่างกัน เพื่อสร้างข้อสรุปที่เป็นทฤษฎีฐานราก (Grounded theory) สำหรับการพัฒนาพื้นที่สูงในบริบทของประเทศไทย

เอกสารอ้างอิง

- กรมการท่องเที่ยว. (2556). *คู่มือการประเมินมาตรฐานแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ*. กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา.
- ปริญญ์ สิทธิจินดาร. (2556). *โครงการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงเกษตร โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน ในภาคตะวันออก: ระยอง จันทบุรี ตราด และสระแก้ว* [รายงานการวิจัย]. สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกสว.).
- เพ็ญศรี ฉิรินัง. (2565). การพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวโดยชุมชนของตลาดน้ำวัดลำพญา จังหวัดนครปฐม. *วารสารสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา*, 7(1), 65–76.
- วสุธิดา พูนกลัด, บุญसान ทระกีก, และสุภลัดน์ วงศ์ไพศาลลักษณ์. (2566). การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน. *วารสารสหวิทยาการวิจัยและวิชาการ*, 3(2), 793–812.
- ศิริวิชัย สุประดิษฐ์. (2565). *รูปแบบการดำเนินงานโดยใช้ทุนชุมชนเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างยั่งยืน* [วิทยานิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต]. มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. (2565). *รายงานสถานการณ์ชุมชนบนพื้นที่สูง*. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2566). *แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2566–2570)*. สำนักนายกรัฐมนตรี.
- องค์การบริหารส่วนตำบลวังบาล. (2567). *รายงานข้อมูลชุมชนบ้านนาสะอั่ง*. จังหวัดเพชรบูรณ์.
- Arnstein, S. R. (1969). A ladder of citizen participation. *Journal of the American Institute of Planners*, 35(4), 216–224. <https://doi.org/10.1080/01944366908977225>
- Best, J. W. (1981). *Research in education* (4th ed.). Prentice-Hall.
- Chambers, R. (1983). *Rural development: Putting the last first*. Longman.

- Chambers, R., & Conway, G. R. (1992). *Sustainable rural livelihoods: Practical concepts for the 21st century (IDS Discussion Paper 296)*. Institute of Development Studies.
- Cronbach, L. J. (1951). Coefficient alpha and the internal structure of tests. *Psychometrika*, 16(3), 297–334. <https://doi.org/10.1007/BF02310555>
- Eber, S. (1992). Beyond the green horizon: Principles for sustainable tourism. WWF. Kontogeorgopoulos, A. (2005). Community-based ecotourism in Phuket and Ao Phangnga, Thailand: Partial victories and bittersweet remedies. *Journal of Sustainable Tourism*, 13(1), 4–23. <https://doi.org/10.1080/09669580508668477>
- Kontogeorgopoulos, N. (2005). Community-based ecotourism in Phuket and Ao Phangnga, Thailand: Partial victories and bittersweet remedies. *Journal of Sustainable Tourism*, 13(1), 4–23. <https://doi.org/10.1080/17501220508668470>
- Scheyvens, R. (1999). Ecotourism and the empowerment of local communities. *Tourism Management*, 20(2), 245–249. [https://doi.org/10.1016/S0261-5177\(98\)00069-7](https://doi.org/10.1016/S0261-5177(98)00069-7)
- Sharpley, R., & Roberts, L. (2004). Rural tourism—10 years on. *International Journal of Tourism Research*, 6(3), 119–124. <https://doi.org/10.1002/jtr.478>
- United Nations. (2015). *Transforming our world: The 2030 agenda for sustainable development*. <https://sdgs.un.org/2030agenda>